עתיקות 101, התשפ״א

ממצא המטבעות מעיר דוד, דרך השילוח

דונלד צבי אריאל

בחפירה שנערכה בחלק הדרומי־המזרחי של עיר דוד (ר׳ גרינהוט ומזור, כרך זה) נמצאו 27 מטבעות, מהם זוהו 20 (ר׳ **קטלוג**, להלן).[1] כל המטבעות עשויים מברונזה, וכולם נטבעו במטבעת ירושלים. כל המטבעות שזוהו תוארכו ל־110 השנים שלפני חורבן ירושלים בשנת 70 לסה״נ. אפשר שכל 20 המטבעות, כולל הקדומים, הִלכו במחזור עד מועד חורבן ירושלים.

שבעה מטבעות (מס׳ 1–3, 8, 15, 18, 20) נחשפו בתשתית הבריכה המטויחת (L105, L105A) ו־12 מטבעות נמצאו במילויים בתוכה (L102, L104). מטבע אחד (מס׳ 17) נמצא בתעלה המטויחת (L103), שנבנתה ככל הנראה מאוחר לבניית הסכר הסוכר את בריכת השילוח ומפריד בין שתי הבריכות. הממצאים הארכיאולוגיים מלמדים שתעלה זו הייתה תעלת עודפים שהותקנה לאחר ייסודה של הבריכה המטויחת.

כל המטבעות שלא נמצאו בתשתית הבריכה, לבד ממטבע מס׳ 4 (L104) המתוארך לשנים 5/6–10/1 לסה״נ, מתוארכים לימיו של המלך אגריפס הא׳, בעיקר לשנת 41/2 לסה״נ (מס׳ 5–7), עד חורבן ירושלים. המטבע המאוחר ביותר הוא מ״שנת ארבע״ למרד (69/70 לסה״נ; מס׳ 19).

שלושת המטבעות (מס׳ 1–3) הקדומים בחפירה נמצאו בפירוק רצפת הטיח של הבריכה (L105A; 632.20 מ׳ גובה מעפה״י), מעל שכבת כלי חרס מתקופת הברזל (L107; גובה 631.50–630.84 מעפה״י),[2] והם מהשנים 40–37 לפסה״נ (מתתיה אנטיגונוס; מס׳ 1) עד 5/6–10/1 לסה״נ (אוגוסטוס; מס׳ 3). תאריכי הטביעה של שלושת המטבעות הללו קדומים לתאריכי הטביעה של המטבעות האחרים שנחשפו בתשתית הבריכה המטויחת. ייתכן שאין זה מקרה שמטבעות אלה נמצאו עמוק יותר בתוך התשתית. אפשר שהאדמה

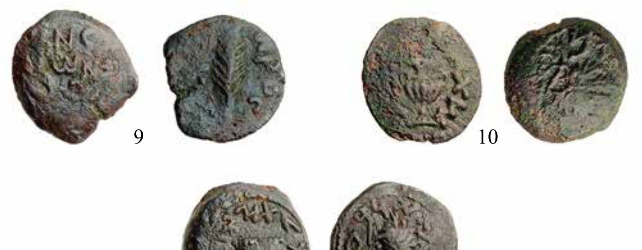

איור 1.

---

[1] את המטבעות ניקו ראיסה ויניצקי ולנה קופרשמידט במעבדות רשות העתיקות; קלרה עמית צילמה אותם.

[2] המטבעות נמצאו בחלק העליון של לוקוס 107, הדומה באופיו לזה של לוקוס 105, ולכן נפתח בשלב עיבוד החומר לוקוס 105A.

קטלוג[i]

מס׳	לוקוס	סל	משקל (גרם)	קוטר (מ״מ)	ציר	פנים	גב	תאריך (לסה״נ)	הפניות	ר״ע
חשמונאים מתתיה אנטיגונוס (40–37 לפסה״נ)										
1	105A	1101	1.25	12 × 14		[- - -] בתוך זר	צמד קרני שפע וביניהן חיטה		*TJC*:220, Nos. 39–40 Goldstein and Fontanille 2013:64–65, Types IV–V	138422
בית הורדוס ארכלאוס (4 לפסה״נ – 6 לסה״נ)										
2	105A	1103	1.71	16	↓	[- - -] זמורת גפן	קסדה עם ציצה ומגיני לחיים; למטה: [ΕΘΝΡΧΟΥ]		*TJC*:226, No. 73	138424
נציבים תחת אוגוסטוס (27 לפסה״נ – 14 לסה״נ)										
3	105A	1102	1.30	14	↑	KAIC[A–P]O[C] שיבולים	עץ תמר; בשטחים: L–Λς	5/6	TJC:256, No. 311	138423
4	104	1085	0.69	10 × 14	↑	[KAICA]–PO[C] ר׳ לעיל	ר׳ לעיל; בשטחים: [–·]	5/6–10/1	השוו *TJC*:256, No. 311	138416
בית הורדוס אגריפס הא׳ (37–44 לסה״נ)										
5–8	102 (1053, 1054, 1063); 105 (1091)				↑	BACIΛEWC AΓPIΠA סוכך מלכותי	שלוש שיבולי חיטה; בשטחים: L–ς	41/2	*TJC*:231, No. 120	138407, 138408, 138411, 138418
נציבים תחת נירון (54–68 לסה״נ)										
9*	104	1087	1.95	16	↑	NEP/WNO/∩ בתוך זר	[LE KAIC]–APOC כף תמר	58/9	*TJC*:260, No. 345a	135721
המרד הגדול ברומאים (66–70 לסה״נ)										
10*–15	102 (1051, 1055, 1064, 1082, 1084); 105 (1094)				↑	**שנת-שתים** אמפורה	**חרת ציון** עלה גפן	67/8	*TJC*:241, No. 196	38405, 138406, 137412, 138414, 138415, 138421
16–18	102 (1052); 103 (1072); 105 (1093)				↑	**שנת שלוש** אמפורה עם מכסה	**חרות ציון** ר׳ לעיל	68/9	*TJC*:241, No. 204	138406, 138413, 138420
19–20*	102 (1061); 105 (1092)				↑	**לגאולת ציון** גביע	**שנת ארבע** אגד לולב בין שני אתרוגים	69/70	*TJC*:243, No. 214	138410, 138419

---

[i] כל המטבעות מנחושת, והוטבעו במטבעת ירושלים. המטבעות מוצגים בסדר כרונולוגי. מטבעות מסומנים בכוכבית מוצגים באיור 1.

ששימשה בהכנת הטיח לתשתית הגיעה מאזור שהפעילות בו הייתה קדומה לזו שהייתה בעשור האחרון לפני החורבן, או שהמפלס (L105A) שייך לשלב נפרד שלא זוהה בחפירה (ר׳ הערה 2). בכל מקרה, הממצא הנומיסמטי שנחשף הוא אחיד ותואם בתאריכו את ימי פיתוחה של ירושלים בשנות ה־20 של המאה הא׳ לסה״נ, בדומה לתאריכה של הפסולת שנמצאה מתחת לרחוב המדורג (Szanton et al. 2019), שהיה בקרבת מקום.

לאחרונה רווחת הדעה שחלק גדול מפעילות הפיתוח של ירושלים הדרומית, לרבות הרחוב המדורג המסתיים בקרבת מקום, התחילה בתקופת שלטונו של פונטיוס פילטוס מושל יהודה (Szanton et al. 2019). אישוש למסקנה זו נמצא בעובדה שלא נתגלה מטבע של אגריפס הא׳ (41/2 לסה״נ) או מאוחר יותר. המטבעות המאוחרים הקשורים לריצוף הרחוב הם מאמצע שנות ה־20 של המאה הא׳ לסה״נ, ובמקומות אחרים הם ממשיכים להופיע עד שנת 30/1 או 31/2 לסה״נ (Szanton et al. 2019:148). לעומת זאת, המטבעות המאוחרים ביותר בתשתית הבריכה המטויחת (L105; מטבעות מס׳ 15, 18 ו־20), הם כולם משנות המרד הראשון, ומספקים את התאריך הקדום האפשרי (*terminus post quem*) להתקנת הבריכה, כלומר כמה עשרות שנים לאחר תנופת הפיתוח הגדולה של האזור.

החופרים הסכימו עם בליס ודיקי על תיארוך האלמנטים הארכיטקטוניים לימי הבית השני, אבל בשל הממצא האחיד שנחשף, הם הסיקו שהבריכה שימשה פרק זמן קצר למדי (ר׳ גרינהוט ומזור, כרך זה). העובדה שבארבעת המטבעות שנמצאו בתשתית הבריכה (L105) יש מטבע אחד של אגריפס הא׳ (מטבע מס׳ 8) ומטבע אחד מכל שנה שנטבעו בה מטבעות ברונזה במרד (67/8–69/70 לסה״נ; מטבעות מס׳ 15, 18, 20), תומכת במסקנת החופרים שהתקנת הבריכה הושלמה בשנת 69 או 70 לסה״נ. על אף שנראה תמוה שאנשי ירושלים עסקו בפעולות תשתית, כגון התקנת הבריכה, בזמן שגייסות הרומאים כיתרו את ירושלים, הנתונים הארכיאולוגיים אינם מאפשרים מסקנה אחרת.

הפניות

גרינהוט צ׳ ומזור ג׳ כרך זה. עיר דוד, דרך השילוח: בריכה מטויחת מימי הבית השני הנסמכת לבריכת השילוח.

Goldstein I. and Fontanille J.-P. 2013. The Small Denominations of Mattathias Antigonus: Die Classification and Interpretations. *INR* 8:55–71.

Szanton N., Hagbi M., Uziel J. and Ariel D.T. 2019. Pontius Pilate in Jerusalem: The Monumental Street from the Siloam Pool to the Temple Mount. *Tel Aviv* 46:147–166.

TJC: Y. Meshorer. *A Treasury of Jewish Coins from the Persian Period to Bar Kokhba* (R. Amoils, transl.). Jerusalem–Nyack, N.Y. 2001.

THE COINS FROM THE CITY OF DAVID ('IR DAVID), SILOAM ROAD

DONALD T. ARIEL

(PP. 89*–91*)

The excavation conducted in the southeastern part of the City of David (see Greenhut and Mazor, this volume) yielded 27 coins, 20 of which were identified (see Catalogue; Fig. 1). All the coins are made of bronze and were minted in Jerusalem. It is possible that all 20 coins, including the ancient ones, were in circulation until the time of the destruction of Jerusalem.

Seven coins (Nos. 1–3, 8, 15, 18, 20) were exposed in the foundation of the Plastered Pool (L105, L105A) and 12 coins were found in the fill inside it (L104, L102). One coin (No. 17) was found in Channel 103, which probably postdates the construction of the dam wall and the Plastered Pool. All the coins date to the 110 years before the destruction of Jerusalem in 70 CE, the latest coin (No. 19) dating from "Year 4" of the First Jewish Revolt (69/70 CE). These findings seem to support the excavators' conclusion that the installation of the Plastered Pool was completed in 69 or 70 CE. This conclusion is however somewhat puzzling, as it seems unreasonable that the people of Jerusalem engaged in infrastructure operations, such as the installation of the pool, while the Roman troops besieged the city.